

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-2-31>**Тетяна КРИСЕНКО,***orcid.org/0000-0001-7186-5819**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної та мовної підготовки
Національного фармацевтичного університету
(Харків, Україна) krysjanja@ukr.net***Тетяна СУХАНОВА,***orcid.org/0000-0002-6569-1346**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної та мовної підготовки
Національного фармацевтичного університету
(Харків, Україна) sukhanova72@ukr.net***Ольга ЛИТВИНЕНКО,***orcid.org/0000-0003-3322-8805**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної та мовної підготовки
Національного фармацевтичного університету
(Харків, Україна) olytv@yahoo.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНОЗЕМНІЙ АУДИТОРІЇ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ВНЗ

У статті розглядаються способи організації роботи з вивчення термінологічної лексики іноземними студентами на заняттях з української мови під час основного етапу навчання. Зазначається, що актуальність роботи полягає в пошуках оптимальних шляхів відбору та презентації термінологічної лексики субмови медико-фармацевтичного профілю. Звертається увага на те, що навчання української мови іноземців здійснюється на основі й за допомогою системи навчальних засобів, центральними елементами якої є підручники, посібники, словники, навчальні матеріали та дистанційні курси. Аналізується низка навчальних посібників з української мови для іноземних студентів, у яких основною одиницею організації матеріалу обрано текст. У статті досліджується термінологічна лексика наукового стилю мовлення, яка служить засобом для створення фахової компетенції під час вивчення української мови як іноземної. Підкреслюється, що текстовий і лексичний матеріал занять має відповідати головним темам дисциплін, а система вправ має бути організованою таким чином, щоб студенти весь час перебували у сфері своєї основної діяльності, тоді процес навчання української мови як іноземної набудатиме цільової спрямованості й підвищуватиметься мотивація до навчання.

На базі проведеного аналізу авторами зроблено висновки про те, що навчання мови спеціальності студентів-іноземців у фармацевтичному виші є ключовим завданням, оскільки субмова фармації має досить розгалужену структуру й пов'язана з опануванням різних лексико-тематичних термінологічних груп: анатомічна термінологія, фармацевтична термінологія та клінічна термінологія. Дослідження словникового складу цих груп має велике актуальне значення для методики викладання української мови за професійним спрямуванням з урахуванням спеціальності. Урахування словника субмови спеціальності стосовно певного профілю й етапу навчання допомагає визначити методичне ставлення викладача-філолога до різних класів цієї лексики та знайти раціональні шляхи її впровадження.

Ключові слова: субмова спеціальності, термінологічна лексика, фахова компетенція, методика викладання української мови, професійне мовлення.

Tetiana KRYSENKO,*orcid.org/0000-0001-7186-5819**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fundamental and Language Training
National University of Pharmacy
(Kharkiv, Ukraine) krysjanja@ukr.net*

Tetiana SUKHANOVA,

orcid.org/0000-0002-6569-1346

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Fundamental and Language Training
National University of Pharmacy
(Kharkiv, Ukraine) sukhanova72@ukr.net*

Olha LYTUVYENKO,

orcid.org/0000-0003-3322-8805

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Fundamental and Language Training
National University of Pharmacy
(Kharkiv, Ukraine) olytv@yahoo.com*

THE FEATURES OF TEACHING SCIENTIFIC TERMINOLOGY IN THE CLASSES IN UKRAINIAN LANGUAGE IN THE FOREIGN AUDIENCE AT THE PHARMACEUTICAL UNIVERSITY

The article considers the ways of organizing work on the study of terminological vocabulary by foreign students in Ukrainian language classes during the main stage of study. It is noted that the relevance of the work is in the search for optimal ways of selecting and presenting the terminological vocabulary of the sublanguage of medical and pharmaceutical profile. Attention is drawn to the fact that the teaching of Ukrainian language to the foreigners is carried out on the basis of and with the help of teaching aids system, the central elements of which are textbooks, manuals, dictionaries, teaching materials, and distance learning courses. A number of textbooks in the Ukrainian language for foreign students have been analyzed, where the text is chosen as the main unit of material organization. The article explores the terminological vocabulary of the scientific style of speech, which serves as a means to create professional competence in the study of Ukrainian. It is emphasized that the text and vocabulary material for classes should correspond to the main topics of the disciplines, and the system of exercises should be organized so that the students are always in the field of their main professional activity, then the process of learning Ukrainian as a foreign language will be targeted and motivated to learn. Based on the analysis, the authors have concluded that teaching the language to the foreign students in pharmaceutical universities is a key task, as the sublanguage of pharmacy has a fairly branched structure and is associated with the mastery of various lexical and thematic terminological groups: anatomical terminology, pharmaceutical terminology, and clinical terminology. Studying the vocabulary of these groups is very important for the methodology of teaching the Ukrainian language in professional direction, taking into account the specialty. The vocabulary of the sublanguage of the specialty being considered in relation to a certain profile and stage of study helps to determine the methodological attitude of the teacher to different classes of this vocabulary and to find rational ways of implementing.

Key words: *sublanguage for specific purposes, terminological vocabulary, professional competence, methods of teaching the Ukrainian language, professional speech.*

Постановка проблеми. Навчання іноземних студентів наукового стилю мовлення є одним із перспективних напрямків у викладанні української мови, що є спрямованим на розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців. Навчання мови спеціальності студентів-іноземців у фармацевтичному виші виділено в окремий курс «Українська мова за професійним спрямуванням». Разом із тим викладачі-філологи працюють над формуванням загальних комунікативних компетенцій, які на I курсі не завжди наявні в належному обсязі, що ускладнює сприйняття професійного мовлення викладачів спеціальних дисциплін (неорганічна хімія, органічна хімія, анатомія, фармацевтична ботаніка та ін.).

«Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також оволодіння

основними способами розв'язання професійних завдань», тобто оволодіння мовою професійного спрямування (Кретьова, 2003).

Мова професійного спілкування (професійна мова) – це «функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять» (Шевчук, Клименко, 2011: 17).

Аналіз досліджень. Дослідники зазначають, що для ефективної культурно-соціальної комунікації вистачає 30 тисяч слів літературної мови (Караулов, 1981: 13). Як відомо, у текстах неспеціального змісту 95% покриваються 4 тисячами найбільш частотних слів. На превеликий жаль, у іноземних студентів лексичний запас після підготовчих факультетів становить приблизно 2000 слів. За нашими спостереженнями, у більшості випадків лексику загальнонаукової мови студенти

освоюють у дуже маленькому обсязі. Однак число термінів лише в галузі органічної хімії перевищує 300 тисяч слів (Караулов, 1981: 13). Ось чому особливо гостро постає проблема врахування субмови спеціальності в процесі навчання іноземних студентів наукового стилю мовлення й практики створення для них навчальних матеріалів. Перед викладачами-філологами фармацевтичного університету стоїть складне завдання: до кінця просунутого етапу навчання довести обсяг активно засвоєної студентами лексики до 8 тисяч одиниць. Зрозуміло, що значна частина цієї лексики належить до наукового професійного мовлення.

Мета статті – розгляд способів організації роботи з вивчення термінологічної лексики іноземними студентами на заняттях з української мови під час основного етапу навчання. Актуальність цієї роботи визначається пошуком оптимальних шляхів відбору та презентації термінологічної лексики субмови медико-фармацевтичного профілю. Це пов'язано з перенесенням акценту в процесі навчання української мови у вищій школі на субмову спеціальності та необхідністю набуття студентами мовної та мовленнєвої професійних компетенцій. Мовна професійна компетенція – це сума систематизованих знань норм і правил літературної мови, за якими будуються правильні мовні конструкції та повідомлення за фахом. А мовленнєва професійна компетенція – це система умінь і навичок використання знань під час фахового спілкування для передавання певної інформації (Шевчук, Клименко, 2011: 18).

Виклад основного матеріалу. Навчання української мови іноземців здійснюється на основі й за допомогою системи навчальних засобів, центральними елементами якої є підручники, посібники, словники, навчальні матеріали та дистанційні курси.

Аналіз низки навчальних посібників з української мови для іноземних студентів, у яких основною одиницею організації матеріалу обрано текст, показує, що найчастіше класифікація текстів досить довільно базується на тому, які навички й уміння будуть розвиватися на їхній базі. Можна знайти тексти, приклади, окремі пропозиції, слова та звороти, які на погляд викладача-предметника неактуальні, позбавлені автентичності певної сфери спілкування. Проблема відбору та класифікації текстового матеріалу при навчанні мови спеціальності розв'язується наразі неоднозначно. Неможливо створювати якісні навчальні професійно орієнтовані посібники та підручники без постійного звернення до функціонально пов'язаних текстів. Функціонально пов'язаний

текст – це текст, написаний фахівцем і адресований фахівцеві. Функціонально-стилістичну визначеність спеціального тексту забезпечують перш за все терміни. Саме на цьому ґрунтується розуміння терміна як смислової домінанти функціонально пов'язаного тексту, своєрідної «інформаційної вершини» будь-якого подібного тексту.

На заняттях з української мови студенти опановують мову професійного навчання. Завдання спілкування у сфері науки вимагають передачі наукових понять і певного рівня підготовки студентів до участі в навчально-професійній діяльності. Для цього існує спеціальна лексика й термінологічний апарат субмови спеціальності. Своєрідність субмов науки виявляється у співвідношенні обсягу різних груп термінологічної лексики й у конкретному тематичному змісті цих груп. У теорії й методиці навчання нерідної мови існують об'єктивні дані, які визначають пропорцію спеціальної та неспеціальної лексики в субмові спеціальності.

Необхідно зазначити, що розмежування загальноновживаної лексики й термінології у фаховому мовленні є умовним, оскільки потенційно кожне знаменне слово може виконувати функцію терміна. Термін, входячи до термінологічної системи певної науки, одночасно є складовою частиною термінології в цілому, тобто одиницею особливої лексичної системи, специфічно побудованої, зі специфічним набором функцій. Загальноновживані слова є постійним джерелом поповнення найменувань термінології, а з другого боку, терміни, виходячи за межі мови науки, впливаються в літературну мову, стаючи словами загального вживання. При цьому в їх семантичній структурі неминує виникають зміни, що відбиваються на особливостях вживання, можливості сполучуваності та інших властивостях.

Більша частина медичних термінів, які прийшли з літературної мови, утворена шляхом звуження обсягу значення загальноновживаного слова. Так визначення терміну *афект* у Фармацевтичній енциклопедії – «короткочасний емоційний стан, який виникає у відповідь на раптову зміну важливих для людини життєвих обставин, супроводжується змінами у функціонуванні внутрішніх органів і різко вираженими руховими проявами» (Фармацевтична енциклопедія, 2016) та тлумачення слова в літературній мові «стан дуже великого, але короткочасного нервового збудження» (Словник української мови, 1970: 73) розрізняються тим, що у визначенні терміна присутній ряд семантичних компонентів, відсутніх у загальноновживаного слова. За допомогою додаткових

семантичних компонентів значення створюється термінологічне значення слова. Таким чином, через появу додаткових сем зміст терміна виражає більш поглиблене наукове поняття. Терміни активно включаються до складу загальноживаної лексики, стають зрозумілими й загальнодоступними. Багато дослідників відзначають характерну для нашого часу тенденцію проникнення наукових знань у повсякденне життя. Завдяки виданням науково-популярних медичних журналів і газет (наприклад, медична газета «Здоров'я України 21 сторіччя», «Український медичний часопис» та ін.), великій кількості радіо- й телевізійних передач про здоров'я та медицину, Інтернету й рекламі, багато медико-фармацевтичних термінів міцно увійшли до загальнолітературної мови.

У практиці викладання української мови іноземцям застосовуються такі методи введення термінів: пряме, безпосереднє введення (тобто визначення терміна), лінгвістичне пояснення його походження (етимологізація терміна) й використання наочних матеріалів. Наприклад, при введенні теми «Характеристика предмета за формою» (1 курс, 3 змістовий модуль) використовуються наочні матеріали (таблиці, малюнки) й пояснення, яким чином утворені прикметники в анатомічних термінах (*шилоподібний відросток скроневої кістки, хрестоподібні зв'язки колінного суглоба, ромбовидний м'яз, клиноподібна кістка, чашоподібний суглоб* тощо).

Термінологічна лексика медицини й фармації являє собою одну з найбільших термінологічних систем у сучасній українській літературній мові. Лексичну роботу з термінологією можна розглядати як обов'язковий вид навчальної діяльності та як ефективний спосіб навчання іноземних студентів субмовою спеціальності. Лексична робота з термінами може розглядатися також як один із видів пізнавальної діяльності, спрямованої на загальноосвітню та фахову підготовку студентів під керівництвом викладача. Важливими умовами, що визначають ефективність роботи студентів, є такі: правильне поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи; правильна методична організація роботи студента; забезпечення необхідними методичними матеріалами; постійний контроль виконання роботи. Розвиток загальних навчальних умінь при вивченні термінології передбачає не лише роботу з функціонально пов'язаними текстами, а й уміння студентів використовувати довідкову літературу та словники. Практика показує, що більша частина іноземних студентів з тих чи інших причин не вміє самостійно працювати ані з навчальними матеріалами, ані з довідковою

літературою, ані з енциклопедичними чи термінологічними словниками.

У всьому світі щорічно випускається величезна кількість перекладних термінологічних словників. Ми згодні з дослідниками, які вказують на недоліки наявних перекладних термінологічних словників, що ускладнюють виконання словниками своїх функцій (довідкової, систематизувальної, нормалізувальної й навчальної), які в підсумку знижують якість перекладу. Наприклад, О. В. Королева небезпідставно критикує невисокий рівень кваліфікації деяких творців словників, відсутність у них лексикографічного досвіду, відсутність єдиних вимог до термінологічних словників, принципи відбору словника, склад інформації в словнику, наявність помилок (Королєва, 1988: 201).

Зараз у навчанні активно використовується модульна технологія. Лексико-граматичну роботу з текстами за фахом на кафедрі фундаментальної та мовної підготовки Національного фармацевтичного університету включено до кожного модуля (1 та 2 курс). Кафедра має посібники, у яких після функціонально пов'язаних текстів наявні термінологічні словники (Світлична, 2017), (Світлична, 2019). Матеріал у них дібрано таким чином, щоб охопити якомога більше термінів субмови спеціальності. Під поняттям «субмова» ми, слідом за Б. Ю. Городецьким, розуміємо деяку підструктуру, здатну функціонувати як мова, тобто повністю визначати будову деякої сукупності мовних творів-текстів (Городецький, 1983: 14). Ми вважаємо, що більше введення термінів (вузькоспеціальних термінів і номенклатурних найменувань) є турботою швидше предметників, аніж філологів. Термінологічна лексика наукового стилю мовлення у вивченні української мови як іноземної служить засобом для створення предметної (фахової) компетенції.

Якщо текстовий і лексичний матеріал занять відповідає головним темам дисциплін, а система вправ організована таким чином, що студенти весь час перебувають у сфері своєї основної діяльності, то процес навчання української мови набуває цільової спрямованості й підвищує мотивацію до навчання. Студенти повинні чітко уявляти, навіщо й чому їм пропонується той чи інший мовний матеріал, оскільки лише в цьому випадку вони стануть активними учасниками процесу навчання, що, зрештою, й робить навчання успішним. Також студенти повинні отримати від викладача чітку цільову установку на самостійну роботу з термінологією за фахом, детальний інструктаж щодо її змісту, прийомів і способів реалізації. Дуже

важливо переорієнтувати студентів від репродуктивних методів роботи до творчої діяльності. Як основна форма позааудиторної та аудиторної роботи з лексикою за спеціальністю студентам пропонується опрацювання навчального матеріалу за спеціально підготовленим посібниками й підручниками (Українська мова для іноземних студентів, 2010), (Українська мова для іноземних студентів (рівень С1– С2), 2021). Такі посібники містять тексти фахового спрямування та передтекстові й післятекстові завдання, орієнтовані на формування мовної компетентності студентів у ділянці субмови спеціальності. Наприклад, особливості вираження процесу й результату дії (активні, пасивні звороти) розглядаються за допомогою тексту «Легені» (Українська мова для іноземних студентів (рівень С1– С2), 2021: 45), а вживання прикметників у функції предиката – на основі тексту «Анатомічна будова листка» (Українська мова для іноземних студентів (рівень С1– С2), 2021: 65–66), що дозволяє залучати міжпредметні зв'язки з фаховими дисциплінами та сприяє засвоєнню спеціальної термінології в контексті вивчення синтаксичних особливостей наукового стилю української мови.

Висновки. Безперечно, активізація роботи з вивчення термінологічної лексики сприятиме посиленню активності іноземних студентів у

засвоєнні навчального матеріалу, підвищенню ефективності формування вміння самостійно, систематично й методично правильно розширювати отримані знання, формуванню потреби в читанні літератури за фахом, використанню спеціальних енциклопедичних, термінологічних, перекладних і тлумачних словників. Студенти вищів медико-фармацевтичного профілю повинні не лише володіти українською мовою та прийомами роботи зі спеціальною й довідковою літературою, а вміти правильно використовувати термінологію на заняттях з профільних предметів.

Навчання мови спеціальності студентів-іноземців у фармацевтичному вищі є ключовим завданням, оскільки субмова фармації має досить розгалужену структуру й пов'язана з опануванням різних лексико-тематичних термінологічних груп: анатомічна термінологія, фармацевтична термінологія та клінічна термінологія. Дослідження словникового складу цих груп має вельми актуальне значення для методики викладання української мови за професійним спрямуванням з урахуванням спеціальності. Урахування словника субмови спеціальності стосовно певного профілю й етапу навчання допомагає визначити методичне ставлення викладача-філолога до різних класів цієї лексики та знайти раціональні шляхи її впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Городецкий Б. Ю. Проблемы и методы современной лексикографии. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1983. Вып. XIV. С. 5–22.
2. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка : монография. Москва : Наука, 1981. 367 с.
3. Королёва Е. В. Терминологический учебный переводной словарь. *Теория и практика научно-технической лексикографии* : сб. статей. Москва : Рус. яз., 1988. С. 200–207.
4. Кретьова О. І. Проблема професійного мовлення соціального працівника у контексті його професіоналізму. *Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом* : матеріали міжнар. наук.–практ. конф. Ужгород : Мистецька лінія, 2003. С. 168–171.
5. Nota bene : нове в українському правописі / Світлична Є. І., Берестова А. А., Пац Л. І., Тимченко А. О. Харків : НФаУ, 2019. 56 с.
6. Світлична Є. І., Берестова А. А., Тележкіна О. О. Фахова мова фармацевта : базовий підруч. для студентів вищ. фармац. навч. закл. (фармац. ф-тів.) IV рівня акредитації. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2017. 312 с.
7. Словник української мови : [в 11 т.] / [АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні] ; за ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1. 799 с.
8. Українська мова для іноземних студентів / Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світлична Є. І., Цапко Т. П. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 240 с.
9. Українська мова для іноземних студентів (рівень С1– С2) : навч. посіб. / Пац Л. І. та ін. Харків : НФаУ, 2021. 107 с.
10. Фармацевтична енциклопедія / Андрущенко С. В. та ін. ; за ред. В. П. Черних. Київ, 2016. 1952 с.
11. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2011. 696 с.

REFERENCES

1. Gorodetskiy B. Yu. Problemy i metody sovremennoj leksikografii. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike* [Problems and methods of modern lexicography. *New in foreign linguistics*]. 1983. Вып. XIV. pp.5-22 [in Russian].
2. Karaulov Yu. N. Lingvisticheskoe konstruirovaniye i tezaurus literaturnogo yazyka : monografiya [Linguistic construction and literary language thesaurus : monograph]. Moskva : Nauka, 1981. 367 p. [in Russian].

3. Korolyova E. V. Terminologicheskij uchebnyj perevodnoj slovar'. *Teoriya i praktika nauchno-tekhnicheskoj leksikografii* : sb. statej [Terminological educational translation dictionary. *Theory and practice of scientific and technical lexicography* : collection of articles]. Moskva : Rus. yaz., 1988. pp. 200–207 [in Russian].
4. Kretova O. I. Problema profesijnogo movlennya social'nogo pratsivnyka u konteksti jogo profesionalizmu [The problem of professional development of a social worker in the context of professionalism]. *Aktual'ni problemy profesijnoyi pidgotovky fahivtsiv sotsial'noyi roboty v Ukraini i za rubezhem* : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Actual problems of professional training of social work specialists in Ukraine and abroad : materials intern. scientific practical conf.]. Uzhgorod : Mystecz'ka liniya, 2003. pp. 168–171 [in Ukrainian].
5. Nota bene : nove v ukrajins'komu pravopysi / Svitlychna Ye. I. ta in. [Nota bene : new in Ukrainian spelling]. Kharkiv : NFaU, 2019. 56 p. [in Ukrainian].
6. Svitlychna Ye. I., Berestova A. A., Tyelyezhkina O. O. Fahova mova farmatsevtva : bazovyj pidruch. dlya studentiv vysch. farmats. navch. zakl. (farmats. f-tiv.) IV rivnya akredytatsiyi [Professional language of a pharmacist: basic textbook for students of higher pharmaceutical educational institutions (pharmaceutical faculties) of the IV level of accreditation]. 2-ge vyd., vypr. ta dopov. Kharkiv : NFaU : Zoloti storinky, 2017. 312 p. [in Ukrainian].
7. Slovyk ukrajins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: [v 11 t.] / [AN Ukrajins'koyi RSR, In-t movoznav. im. O.O. Potebni]; red: I.K. Bilodid. Kyiv : Nauk. dumka, 1970. T. 1. 799 p. [in Ukrainian].
8. Ukrajins'ka mova dlya inozemnyh studentiv / Lysenko N. O., Kryvko R. M., Svitlychna Ye. I., Tsapko T. P. [Ukrainian language for foreign students]. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury, 2010. 240 p. [in Ukrainian].
9. Ukrajins'ka mova dlya inozemnyh studentiv (riven' C1 – C2) : navch. posib. / Pats L. I. ta in. [Ukrainian language for foreign students (C1 – C2 level) : textbook]. Kharkiv : NFaU, 2021. 107 p. [in Ukrainian].
10. Farmatsevychna entsyklopediya [Pharmaceutical encyclopedia] / S. V. Andruschenko ta in. ; red. rada: V. P. Chernyh. Kyiv, 2016. 1952 p. [in Ukrainian].
11. Shevchuk S. V., Klymenko I. V. Ukrajins'ka mova za profesijnym spryamuvannjam : pidruchnyk [Ukrainian language for professional purposes: a textbook]. Kyiv : Alerta, 2011. 696 p. [in Ukrainian].